

Stärka Europas forskning och innovation: ERA:s väg och riktning framåt

Utbildningsdepartementet

Dokumentbeteckning

COM(2024) 490

Celexnummer 52024DC0490

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt Regionkommittén: Genomförande av det europeiska forskningsområdet Stärka Europas forskning och innovation: det europeiska forskningsområdets utveckling och framtida inriktning.

Tidigare faktapromemorior i ämnet: 2006/07: FPM77; 2011/12:FPM170; 2014/15:FPM4; 2020/21:FPM25.

Sammanfattning

Europeiska kommissionen presenterade den 22 oktober 2024 ett meddelande om framgångar, tillkortakommanden och områden för nödvändiga åtgärder för att uppnå målen för det europeiska forskningsområdet (ERA).

Regeringen välkomnar kommissionens meddelande om ERA. Regeringen anser att ERA är ett viktigt politiskt initiativ och att dess utvecklingen har stor betydelse för att kunskap ska komma samhället och dess invånare till nytta.

1. Förslaget

1.1 Ärendets bakgrund

ERA är en vision om ett enat forskningsområde med fri rörlighet för forskare och vetenskaplig kunskap i Europa, beslutad av Europeiska rådet år 2000. ERA

består av tre delar som tillsammans ska stärka Europas konkurrenskraft och främja dess position som ett ledande kunskapsbaserat samhälle: en europeisk inre marknad för forskning, innovation och teknologi där forskare, metoder och kunskap kan röra sig fritt; effektiv samordning på europeisk nivå av nationella och regionala forsknings- och innovationsaktiviteter, program och policyåtgärder; samt initiativ genomförda och finansierade på EU-nivå.

Vid Europeiska rådets möte i februari 2011 beslutades att ERA skulle vara förverkligat år 2014. En första lägesrapport kom i september 2013, där kommissionen konstaterade att ERA ännu inte var fullt genomfört.

Vid Konkurrenskräftrådet (KKR) i maj 2015 antogs rådsslutsatser om en färdplan för ERA 2015–2020. I december samma år antogs rådsslutsatser om översyn av ERA:s rådgivandestruktur var tredje år. Den första översynen presenterades 2018 och konstaterade att ERA i stort fungerade väl och gav både ekonomiskt och socialt mervärde i Europa.

Under 2020 presenterade kommissionen ett förslag med en ny vision för ERA som bestod av fyra strategiska mål. De fyra strategiska målen innebar att: prioritera investeringar och reformer; förbättra tillgången till excellens; omsätta FoI-resultat i ekonomin; samt fördjupa det europeiska forskningsområdet. För att uppnå målen föreslogs ett antal åtgärder som skulle genomföras i samarbete med medlemsstaterna och intressenter enligt en uppdaterad färdplan för ERA.

1.2 Förslagets innehåll

Kommissionens meddelande presenterar framsteg för ERA sedan 2020, identifierar tillkortakommanden och områden där ytterligare åtgärder krävs.

Prioritera investeringar och reformer

Kommissionen betonar vikten av att investeringar i Forskning och innovation (FoI) ska vara minst 3 % av EU:s BNP för att stärka Europas långsiktiga konkurrenskraft. För närvarande uppnår endast fem medlemsstater detta mål, främst på grund av låga privata investeringar och brist på specialisering inom högteknologiska sektorer.

Kommissionen nämner fonderna inom sammanhållningspolitiken och återhämtnings- och resiliensfaciliteten (RRF) som centrala verktyg för att genomföra nödvändiga reformer. Sedan 2021 har RRF mobiliserat 55,6 miljarder euro för FoI, med fokus på bl.a. grön omställning och digitala teknologier. Strukturella reformer och investeringar ska stärka ERA genom att förbättra kunskapsutnyttjandet och främja samarbeten mellan forskare och näringsliv. Instrument som Horizon Policy Support Facility och Technical Support Instrument stödjer medlemsstaterna i FoI-reformer.

Kommissionen anser att Europa kan stärka sin vetenskapliga och teknologiska kapacitet genom ökad politisk samordning, fortsatt prioritering av FoI-investeringar på nationell nivå, stödjande regleringar och policyer samt förbättrad uppföljning av åtgärdernas effektivitet. Medlemsstater behöver genomföra strukturella reformer för att förbättra förutsättningarna för vetenskap och innovation. Regulatoriska hinder för finansiering, uppskalning och spridning av innovation kvarstår, det finns behov av att stärka investerarnätverk och marknader för innovationer samt införa åtgärder för att främja kunskaps- och teknologitransfer från akademien till den privata sektorn.

Förbättra tillgången till excellens:

Kommissionen framhåller att Europeiska unionen stödjer gränsöverskridande och tvärssektoriella FoI-samarbeten genom ramprogrammet Horisont Europa. Satsningar inom breddat deltagande har stöttat skapandet av excellenscentra över hela unionen i samarbete med ledande institutioner från olika länder samt stärkt regionala innovationsekosystem genom samarbete mellan industri och akademi. RRF har mobiliserat betydande medel för FoI och strukturella reformer. Synergier mellan olika politiska nivåer och instrument, som Horisont Europa och den europeiska regionala utvecklingsfonden (Eruf), har stärkts för att förbättra tillgången till excellens och stödja högkvalitativa projekt.

Kommissionen lyfter fram hinder som behöver undanröjas för att fullt utnyttja Europas FoI-potential. Det finns ett behov av att stärka och bättre koppla samman FoI-system i Europa för att göra det mer attraktivt för forskning och innovation. Förbättringsområden inkluderar: ökad information om tillgängligt stöd på olika nivåer; ökad synlighet av talanger i Europa; mer öppenhet i samarbeten över discipliner, sektorer och geografier; samt förenkling av administrativa processer. Kommissionen belyser skillnader i möjligheter för

forskare och innovatörer inom ERA. Administrativa och regulatoriska hinder försvårar tillgång till FoI-finansiering och infrastrukturer. Även ett underutvecklat samarbete både mellan industri och akademi och i gränsöverskridande FoI-samarbeten anges vara ett hinder.

Omsätta FoI-resultat i ekonomin:

Kommissionen konstaterar att om ERA ska stödja konkurrenskraft, förbättra livskvaliteten och hantera samhällsutmaningar måste investeringar i FoI leda till konkreta resultat som tas upp av marknaden. Endast en tredjedel av patenterade uppfinningar från europeiska universitet används kommersiellt. Horisont Europa stödjer innovativa företag genom partnerskap och initiativ som Europeiska innovationsrådet (EIC), vilket har attraherat investeringar i högteknologiska startups och små och medelstora företag. 2024 lanserades ett AI-innovationspaket för att främja pålitlig och tillförlitlig AI. Trots genomförda insatser står ERA inför utmaningar: EU:s innovationskapacitet ligger efter USA och andra stora ekonomier, med svagheter genom hela innovationscykeln och i sektorspecialisering. För att förbättra förutsättningarna för innovativa företag och öka spridningen av banbrytande teknologier krävs bättre samordning, riktat stöd och riskkapital, samt åtgärder som bidrar till att omvandla forskningsidéer till kommersiella produkter.

Fördjupa det europeiska forskningsområdet:

ERA har sett en ökning av antalet forskare, som nu utgör en fjärdedel av det globala antalet och 1 % av EU:s arbetskraft, vilket är en ökning med 45 % sedan 2012. För att förbättra forskarnas karriärutveckling, samarbeten, forskningskvalitet och påverkan, krävs åtgärder inom flera områden, inklusive fri rörlighet för forskare. Forskare och organisationer ska enkelt kunna samarbeta, få tillgång till forskningsinfrastrukturer och dela forskningsresultat, och en reformering av bedömningsystemet av forskning och forskare.

För att attrahera och behålla talanger antog rådet 2023 en rådsrekommendation om ett europeiskt ramverk som betonar attraktiva arbetsvillkor, tillgång till världsledande infrastruktur och erkännande av forskarnas olika bidrag genom förbättrade bedömningsmetoder. Koalitionen CoARA bildades av ett antal forskningsaktörer i syfte att förbättra forskningsbedömningar, höja kvaliteten och påverkan av forskning samt göra forskarkarriärer mer attraktiva. ERA Talent Platform lanserades som en informationsportal för forskare och

forskningsorganisationer. Parallellt för att underlätta rörlighet och karriärutveckling, stärkte kommissionen forskarjobbplattformen EURAXESS.

Kommissionen menar att de mekanismer som värnar europeiska värderingar och principer gör Europa attraktivt för forskare och företag. Initiativ som European Open Science Cloud (EOSC) och Open Research Europe (ORE) underlättar forskningssamarbete och tillgång till forskningsdata och publikationer och jämställdhetsplaner är ett krav för forskningsansökningar, även om könsskillnader kvarstår särskilt inom STEM-områdena.

Kommissionen anger att ett europeiskt expertcentrum ska etableras för att stärka forskningssäkerheten och stödja tillgången till forsknings- och teknikinfrastrukturer. Vidare understryks universitetens roll i skärningspunkten mellan utbildning, forskning, innovation och att stödja samhället. För att följa utvecklingen av riktlinjer och deras genomslag för FoI-karriärer har kommissionen tillsammans med OECD lanserat en uppföljningsmekanism som kan bidra till att identifiera lämpliga åtgärder.

Kommissionen konstaterar att kunskaps-cirkulation inom EU har blivit bättre, men att flera utmaningar återstår såsom administrativa och juridiska hinder som gör forskarkarriärer mindre attraktiva och som hindrar mobiliteten. Det finns även ett behov av att utveckla jämställdhetsplaner och riktlinjer för ojämlikhet och diskriminering. Vidare menar kommissionen att det finns en fortsatt brist på kompetens inom områden som ren energi och artificiell intelligens. För att Europa ska fortsätta vara ledande i att möta etiska utmaningar som följer med nya tekniker samt värnandet av EU:s värden och grundläggande rättigheter måste FoI-systemet hålla högsta nivå för forskningsetik och forskningsintegritet. Europa behöver också nödvändig digital infrastruktur för att dela forskningsdata och tjänster över gränser och vetenskapliga discipliner samt lämpliga regelverk som undviker att kunskap och forskningsdata hindras att komma till nytta på grund av betalväggar och juridiska hinder. Budgetbegränsningar hindrar också finansiering av forskningsinfrastrukturer. Förbättrad samordning mellan EU, nationell och regional finansiering behövs för att undvika fragmentering och hantera nya utmaningar.

1.3 Gällande svenska regler och förslagets effekt på dessa

Meddelandet innehåller inga konkreta förslag till lagstiftning.

1.4 Budgetära konsekvenser och konsekvensanalys

Inga direkta budgetära konsekvenser förutses, men föreslagna åtgärder kan indirekt leda till politiskt tryck på ökade utgifter. I det fall kostnader skulle uppstå ska utgiftsdrivande åtgärder finansieras genom omprioriteringar i den fleråriga budgetramen (MFF). Ökade kostnader för den nationella budgeten ska finansieras genom omprioriteringar inom beslutade och beräknade ekonomiska ramar på berört utgiftsområde.

2. Ståndpunkter

2.1 Preliminär svensk ståndpunkt

Regeringen välkomnar kommissionens meddelande om ERA och att kommissionen presenterar ett förslag för att utveckla ERA som fortsatt bygger på excellensprincipen. Principen om excellens innebär att de bästa forskarna med de bästa idéerna erhåller stöd och finansiering, vilket bör vara en hörnsten för alla investeringar inom ERA.

Regeringen anser att ERA är ett viktigt politiskt projekt och utvecklingen är av stor betydelse för att skapandet av ny kunskap ska vara samhället och dess invånare till nytta. ERA ska stärka förutsättningarna för EU:s produktivitetstillväxt och därmed unionens globala konkurrenskraft och näringslivets förmåga att möta olika samhällsutmaningar.

Mot bakgrund av att högre utbildning och forskning är så tätt sammankopplat anser regeringen att det är viktigt att understryka att arbetet inom utbildningsområdet på EU-nivå inte ska gå utöver det som ryms inom EU:s befogenheter samt att de nationella systemen ska respekteras, vilket även gäller beslut om finansiering.

Regeringen stödjer ambitionen att undanröja hinder för fri rörlighet för forskare, kunskap och forskningsresultat, samtidigt som informationsspridningen måste ske ansvarsfullt och i linje med gällande regelverk. Undanröjande av hinder och reformer för att öka harmonisering inom ERA kring till exempel jämställdhet, akademiska karriärvägar och nationella investeringar för att bidra till unionens mål att investera 3 procent av BNP för forskning och innovation är en förutsättning för en effektiv inre marknad för kunskap och kunskapsarbetare.

Regeringen konstaterar att många åtgärder för att utveckla ERA ligger på nationell nivå och framhåller att dessa ska vara frivilliga.

Regeringen anser att det är viktigt att ta vara på erfarenheterna från nuvarande policyagenda när nästa agenda utvecklas. Regeringen anser att framtida ERA ska kopplas närmare till andra EU-strategier för att påvisa relevansen för andra politiska prioriteringar inom exempelvis klimat, industri och utbildning. Utvecklingen av ett framtida ERA bör främja EU:s gröna och digitala omställning.

Regeringen framhåller vikten av att inte föregripa förhandlingarna av nästa MFF i nästa ramprogram för forskning och innovation.

2.2 Medlemsstaternas ståndpunkter

Ej kända.

2.3 Institutionernas ståndpunkter

Ej kända.

2.4 Remissinstansernas och andra intressenters ståndpunkter

Inget remissförfarande har genomförts.

3. Förslagets förutsättningar

3.1 Rättslig grund och beslutsförfarande

Meddelandet innehåller inte förslag till rättsakter.

Det europeiska forskningsområdet har sin rättsliga grund i artiklarna 179 och 182.5.

Artikel 179 anger att unionen ska ha som mål att stärka unionens vetenskapliga och tekniska grund genom att åstadkomma ett europeiskt forskningsområde med fri rörlighet för forskare, vetenskapliga rön och teknik. Artikel 182.5 anger att Europaparlamentet och rådet ska föreskriva nödvändiga åtgärder för att genomföra det europeiska forskningsområdet.

3.2 Subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna

Rubriken är inte tillämplig eftersom meddelandet inte innehåller förslag till rättsakter.

4. Övrigt

4.1 Fortsatt behandling av ärendet

-

4.2 Fackuttryck och termer

-